

ieg af Provsten Velædle Hr. Jens Ejlertz blev installeret Dom: 2. p. Trin: 1757.

Dette Stæd kunde ieg ikke anderledes ansee, end det andet Grønland. Den fast u-troelige Blindhed og Vandkundighed, de mange Syndige og ugudelige Skikke, som Herskede overalt i Meenigheden, vare fast større her end paa det forrige Stæd, og de besværlige Reiser til 3de Annexer, som ofteste ikke sker uden med Livs-Fare over den bekjendte Tind-Søe, kand gandske vidst sættes i Ligning med de, ieg paa det forrige Stæd har udstaaet. Her har ieg nu ved Guds Naade Arbeidet paa 9de Aar. Er derved noget godt udrettet til Herrens Ære og Meenighedens Opbyggelse, da skal hand alleene have Priisen og Velsignelsen derfor baade her og i Ævigheden. —

Tinds eller Attraae Præstegaard den 23de Octobr. 1765.

(Fortsættes.)

Mads Frandsen Illum og hans Hus.

Af S. Jörgensen.

Af Slægten Illum fra Faaborg nævner Danske Atlas (Tom. 5 pag. 387, 88 og 483) Peder og Mads som Ejere af Gaardene Vang, Villerup og Irup i Jylland. Dette er forøvrigt det eneste, jeg tidligere har set om Familien. — I Faaborg Byes Raadhusarchiv findes imidlertid et meget vidtløftigt Skifte*) efter Peder Illums Moder (300 Ark stort), der er et helt Magazin til Slægtens Historie; blandt andet er deri indlemmet mange Breve vekslede mellem Forældrene og Bornene. Ogsaa om mange Forhold i Handelsverdenen til den Tid gives der interessante Oplysninger. Skifteretten har givet sig saa ualmindelig god Tid og oplyst om mange Forhold, som man egentlig ikke skulde tro vedkom Skiftet. Mulig har den sikre Overbevisning om, at Arbejdet nok blev betalt, lettet Skriveren hans betydelige Arbejde. — Det var i Sandhed ogsaa en mærkelig Slægt: i en Tid, da Klagen over trykkende Forhold var almindelig, og mange ældre og rige Handelshuse bleve ruinerede,

*) Foruden dette er til denne lille Skildring benyttet Raadhusbogen i Faaborg Archiv og Salling Herreds Tingbøger. —

samlede Mads Illum og Hustru, der begyndte med meget lidt, sig en efter Tidens Lejlighed meget betydelig Formue, saa to af deres Sønner bleve Godsejere, og en tredie ødte en hel Kapital.

1678 blev Mads Frandsen født paa den lille Ø Illum i Hornebugten under Stensgaards Gods. Beboerne af denne havde fra Arilds Tid nogle Friheder, som gjorde, at de næsten altid vare velhavende Folk i Sammenligning med deres andre Standsfæller. Mads fik derfor ogsaa lært at læse, skrive og regne. Han rejste først som Sømand, senere som Kjøbmandskarl med Kjøbmandsskuder fra Faaborg. 1702 giftede han sig med Anne Maria Meyer, der ligesom han selv var begavet med en ualmindelig Livskraft og Virkelyst, og som derhos var eller blev i høj Grad gjerrig. Han købte et lille forfaldent Hus i Faaborg og en Skude paa 4 $\frac{1}{2}$ Læster, som han sejlede med paa Kjøbenhavn i mange Aar, og med hvilken han grundlagde sin store Rigdom.

Medens Mads sejlede bort med Varerne og forhandlede dem i Kjøbenhavn, hvor han samtidig med god Fordel udførte forskjel-Kommissioner for sine Kollegaer i Faaborg, sad Madame Frandsen paa sin Vogn, drog omkring og opkjøbte Landvæsenprodukter til en ny Ladning. Det er forholdsvis let at følge hende paa hendes Farter, thi det gik ikke altid roligt af paa disse; hendes ustyrlige Hidsighed førte ofte til Skjælden og Slagsmaal, der affødte helt kuriøse Retssager. Saaledes pryglede hun 1703 Degnekonen i Gjæstelev med sin Pisk og modtog i Betaling en Sten i Hovedet, der nær havde gjort det af med hende, skjont Kysen tog noget af. Degnen erklærede i Retten, at om hans Kone havde slaet hende ihjel, da var det ingen Synd. I Snildhed og Udholdenhed i at smugle var næppe nogen hendes Mester. Hun kom først hjem til Byen, naar Toldbetjentene vare for drukne til ret at passe paa med hende, skjont Villien dertil vistnok var meget god for de mange Knuders Skyld, hun gjorde dem. Ogsaa denne Side af hendes Virksomhed foranledigede mange Retssager med Toldforpagterne og medførte for hendes Vedkommende høje Bøder. — Da Ægteparret blev velhavende, nedrev hun det gamle Hus og opførte et nyt, ved hvilken Lejlighed hun kom i en hæftig Strid med det ærede Snedkerlav i Byen, og i denne tør det antages, at hun var i det for hende sjældne Tilfælde at have den almindelige Mening paa sin Side, thi Snedkerne i Faaborg vare almindelig bekjendte for deres daarlige og dyre Arbejde. Hun tog Vinduer og Døre til sit nye Hus fra en anden By, hvorfor Oldermændene for Snedker-

lavet skjældte hende ud og sagsøgte hende. Dommeren fandt vel, at hun havde handlet uret mod Lavet, men ogsaa, at Oldemanden havde forset sig med at skjælde hende ud, saa den ene Ulovlighed passende kunde gaa op mod den anden.

Mads Frandsen holdt sig uden for alle disse Sager, men undgik dog heller ikke Strid med Toldvæsenet for sit eget Vedkommende. Han havde brugt at indsmugle fransk Brændevin under Foregivende af, at det var Smør, og denne Forretning havde næppe havt noget ringe Omfang, thi Opdagelsen heraf medførte en streng Bestemmelse fra Stiftamtet, at Smør for Fremtiden kun maatte pakkes i Træer af bestemt Form, forsynede med Bødkerens og Byens Brænde; 2 af Byens Borgere skulde have dette i Forvaring, prøve Træerne og sætte Byens Brænde derpaa, forsaavidt de vare fundne lovlige.

I den langvarige Krig med Sverig undgik han heldig baade Fjendens Kapere og danske Krydseres Udpresninger, og kun én Gang, d. 24. Jnni 1717, maatte han sejle med i en Transport, der skulde overføre Tropper fra Assens til Sønderjylland. Nær havde han ogsaa den Gang undgaaet, thi han havde Ladning inde og klaret Tolden, hvorfor han ogsaa i kraftigste Maade protesterede, men det frugtede ikke; Ordren var altfor bestemt, og det Antal Skibe, Faaborg kunde sende i Transporten, var desuden saa ynkelig lidet.

Mads Frandsen og Anna Marie Meyer havde følgende Børn:

I. *Peder Madsen Illum*. Efter at have naaet den voxne Alder for han i 7 Aar med Faderens Skib som Kjøbmandskarl og Skipper. Saa kastede han sig over Landvæsenet, blev Herregaardsforpagter, var 1742 Ejer af Bubbegaard i Fyen og købte kort efter Hovedgaarden Villerup i Jylland med 21 Tdr. 3 Skp. 2 Fd. 1 Alb. Hovedgaardstakst og 206 Tdr. 2 Skp. 1 Fd. $\frac{1}{2}$ Alb. Bøndergods samt Skallerup, Jelstrup og Lyngby Kirker. Dette Gods solgte han d. 22. Juli 1750 til sin Broder Frantz og købte selv Hovedgaarden Vang med Hartkorn af Hovedgaardstakst 48 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr., Bøndergods 236 Tdr. 2 Skp., Mølleskyld 2 Tdr. 3 Skp., Skovskyld 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. — Han havde — mig bekendt — følgende Børn:

- 1) *Mads Pedersen Illum*, der hele sin Tid var ved Landbruget og var Forpagter af flere meget store Herregaarde i Jylland. Han synes at have været meget rig, thi i flere Aar forsynede han Bedstefaderen i Faaborg med Haandpenge, for den gamle Mand blev meget slet behandlet af sin gjerrige Hustru, der

endog nægtede ham det nødvendige til Livets Ophold. Paa den Maade forstrakte han ham i Aarenes Løb med 1150 Rd. 1768 købte Mads P. Illum Hovedgaarden Irup af General-Auditor Andreas Høyer for c. 36,000 Rd. — Efter Faderens Død blev han Ejer af Vang.

- 2) *Louise Kathrine Illum* og endnu
- 3) en Datter, hvis Navn ikke er mig bekendt.

De kom den ene efter den anden i Bedstemoderens Hus i Faaborg og døjede der meget ondt. De maatte købe Føden til sig selv og Pigerne og bleve ofte jagede ud paa Gaden om Natten, saa de maatte leje sig Hus at tye til, naar Bedstemoderen var i sit daarlige Lune.

II. *Frantz Madsen Illum*. Han var, som Skifteretten skriver, sin Moders udtrykte Billede og hendes Yndling, forsaavidt hun kunde være mildelig stemt mod noget Væsen. Han blev Sagfører og boede som saadan 1743 i Rudkjøbing. I nævnte Aar blev han idomt en Mulkt paa 100 Rd. til Frue Kirke i Odense. I den Anledning maatte han d. 24 Dec. paakalde Faderens Hjælp til Betaling af Bøden. »Sæt alting til Side og hjælp mig heri uden Ophold. Hjælp mig dog og rejs til Møller*) og afgjør det, at jeg fra denne Fristelse kan slippe. Saasnart jeg faar Penge, skal de for Guds Ansigt at vidne igjen blive Eder betalte, dersom de ikke maa afgaa i det lidet, jeg lige med mine Søskende skal have.«

Faderen betalte Pengene. Frantz slog sig fra Sagførervirksomheden med det samme og forpagtede Consumtionen i Rudkjøbing; dette vilde heller ikke ret gaa, og han købte da paa Auktion en Galioth for 500 Rd. i den Tanke at ville drive Handel og Somandskab. Disse Penge og mange flere forstod han ogsaa ved indtrængende Breve at faa fra Forældrene. — 1750 købte han som foran nævnt Hovedgaarden Villerup af Broderen. Denne Gaard beholdt han til sin Død, der vistnok indtraf 1763—64. Han forblev ugift og indsatte 2 af sin Broder Niels's Born som sine Arvinger. Ingen af disse synes at have beholdt Villerup efter Plejefaderens Død.

III. *Niels Madsen Illum* opvokste ved Handelen og blev temmelig tidlig bosat i Kjøbenhavn, hvor han drev den af Faderen oparbejdede Kommissionsforretning. Han blev gift med *Inger* . . . . . Han havde adskillige uheldige Egenskaber, der foraar-

---

*) Jørgen Møller, Kirkevæрге for Frue Kirke.

sagede, at hans Livsbane, der begyndte under saa gunstige Vilkaar, snart tog en meget sørgelig Retning; hans Fataliteter maa sikkert fylde adskillige Blade i kjøbenhavnske Retsprotokoller. Klageskrivelserne fra ham optage mange Ark i Skifteprotokollen og give et ikke uinteressant Billede af et forfejlet Liv. — Tiden var jo rig paa Projektmagere, der vilde spekulere sig Rigdom til og vinde Gunst paa højeste Sted — Kongen og Hoffet lede jo i fuldeste Maal af samme Sygdom. — Niels Illum spekulerede paa at udvinde Farver af Jord, forsømte derover sin egentlige Gjerning, gjorde Gjæld og maatte vandre i Slutteriet. Den 26. Sept. 1752 er han ved Faderens Hjælp kommen ud af Gjældsfaengslet. Han skriver da til Faderen om Penge til at komme i Gang for paany; hans ægteskabelige Himmel er dog endnu taalelig klar; men enkelte Skystriber i Synskredsen lade ane det kommende Uvejr. Den 21. April 1753 er det da ogsaa rent galt. Han klager da over, at Konen er rejst fra ham, efter at hun flere Gange forud havde taget flere Spadsererejser — som han kalder det — til hans Beskæmmelse og Ruin. — Han meddeler Faderen, at han har Farver liggende for 11—1200 Rd., som han haaber at afsætte til Kongen; han havde entrepereret til de i Jylland opfundne Jordfarver, hvilke Hs. Majestæt nu til egen allerhøjeste Befordring [Fordel] lod drive. Denne Sag havde han før længe siden faaet ordnet, hvis ikke den fortrædelige Historie med hans Kone var kommet i Vejen og helt berøvet ham hans Kredit hos hans fornemme Velyndere, hvoriblandt han nævner Grev Moltke og Gehejmeraad v. der Lühe. Fra Hustruen blev han separeret; hun medtog det ældste Barn — en Pige — og fik Tjeneste i Børnehuset paa Christianshavn. Kreditorerne satte ham atter i Arrest; alle hans Ejendele, ogsaa hans store Varelager af de nyopfundne Farver blev belagt med Arrest. I en Sag for Hojesteret fik han nogen Oprejsning, saa lille dog, at det ikke af Dommen, saaledes som han meddeler Faderen den, er mig klart, hvori den bestod; men den fylder ham med jublende Glæde: han haaber nok at naa den Dag, da han skal sejre over alle sine »Modstandere, Misundere og Forfølgere.« Han beder atter om Penge, en klækkelig Sum; thi det var hans Agt at tage Ophold i Hoffets Nærhed paa Fredensborg for at bestorme sine gamle Velyndere, at han kunde faa sine Farver igjen eller allerhelst Penge for dem. Hvis en simpel Mand havde behandlet ham, som Kongen havde gjort det, havde man kaldt ham en T . . ; men her kunde ikke gaaes frem som mod en

saadan; der skulde tiggese og bedes, og fik han sin Ret, kaldtes det endda Naade. Han fik ogsaa Penge, belejrede Hoffet Maaneder igjennem men uden noget Resultat. Syg og nedbrudt paa Sjæl og Legeme kom han til Kjøbenhavn, hvor han indlogerede sig i »Laxen« i Laxegade og døde her d. 4. Marts 1758. Hans fraskilte Hustru lod ham begrave i Holmens Kirke d. 8. Marts s. A. — Hans Børn vare *Margrethe* f. 1744, *Mads* f. 1749, *Marie* f. 1750. De to yngste havde hans Broder Frantz, som foran nævnt, antaget som sine egne.

IV. *Ane Kristine Illum* blev gift med Tolder Berg i Stubbe-kjøbing. De havde følgende Børn:

- 1, — *Berg* blev Kjøbmand i Faaborg. Borgmester Mølmarck, der med faderlig Omhu tog sig af unge Mænd, der skulde begynde deres Gjerning, havde raadet Moderen til at lade ham begynde med en ringe Sum — 100 Rd. —; hun havde fulgt hans Raad, og Borgmesteren skrev til hende, at det gik særdeles godt. Paa den Maade, fejrer han til, havde han ofte set en smuk Formue vundet; medens mangan ung Mand, der havde begyndt med en saadan, havde endt ruineret.
- 2, *Karen Berg* afløste Jomfruerne Illum hos Bedstemoderen, nød af hende samme eller værre Behandling, saa Borgmesteren havde maattet forstrække hende med Penge, at hun og Pigen ikke skulde omkomme af Mangel. Hun blev 1764 gift med en Kjøbmand i Faaborg, Detlev Staal.

Efter Mads Frandsen Illums Død, der indtraf i Okt. 1761, blev det om muligt endnu værre med Madame Illum. Hendes høje Alder forhindrede hende ikke i at slaa sine Piger; de løb fra hende og førte Proces mod hende. Hun begyndte atter paa at handle, betroede sig til Gavtyve, der bedroge hende og i kort Tid skilte hende ved 500 Rd. og snart havde ruineret hende, som Borgmesteren skriver, hvis han ej havde forhindret det. — Hun døde 1764. Skiftet efter hende begyndte d. 20 Marts s. A. Boen udgjorde i alt 15,635 Rd. 5 fl 13½ Sk. Skiftebrevet at udfærdige, 300 Ark á 3 Mk. kostede den ret nette Sum af 150 Rd. —